

RENTAABLUS ÜLEMINEKUL TURUMAJANDUSELE

Aavo Otsar,

Andres Nahk

Turumajandusele üleminek on meie majanduse arengu seisukohast vältimatult vajalik. Seda on tõestanud nii teooria kui praktika.

Turumajanduse kõige olulisem eeldus on vabaturg. Kaupadena võivad siin esineda põhimõtteliselt kõik hüved, millele on olemas maksuvõimeline nõudmine. Iga hüvelik esineb oma spetsiifilisel turul, kuhu on ligipääs igal vastava kauba pakkujal ja soovijal.

Tavalisele kodanikule on turumajanduses tähtsaimad toidu- ja tööstuskaupade ning teenuste turud. Temale on tähtis ka töö- ja tööjõuturg. Selle kaudu realiseerib ta oma töövoimet ja saab põhilise sissetuleku.

Ettevõtjatel on lisaks sellele tegemist veel kapitali, kinnisvarade, aktsiate, töövahendite, tooraine, maa, loodusvarade jne. turgudega.

Turumajanduse kõige tähelepanuväärsem omadus on tema isereguleeriv hinnakujundus. See toimib kauba nõudmise ja pakkumise vahekorra toimel. Just selline hinnakujundus ongi lähtealus, mis tagab turumajanduse võrratult kiirema reageerimise elu muutuvatele nõuetele nii kauba hulga, nomenklatuuri kui kvaliteedi poolest, võrreldes käsumajandusega.

Kui kauba hind on madal, siis pakutakse seda vähe. Kui kauba hind tõuseb, suureneb pakkumine, sest iga müüdud kaubatükk annab siis rohkem kasumit. Kui hind tõuseb veelgi, lastakse käiku kõik reservid ja hakatakse vajadusel ka uusi tootmisvõimsusi ehitama.

Tootja on huvitatud sellisest toodangu hinnast, mis tagaks vajaliku rentaablu, et arendada tootmist ja rahuldada töötajate sotsiaalsed vajadused.

Turumajanduses kuulub hinnakujundus tootja tasandil ärisaladuse valdkonda. Hinnad tuleb kujundada aga sellised, mis võimaldavad edukalt konkureerida kaubaturul ja samal ajal tagada vajaliku tootmise efektiivsuse, eeskätt rentaablu.

Rentaablus (R) on finantsplaneerimise tähtsamaks lähtepunktiks.

Ettevõtte finantstulemus -- kasum (P) toodangu realiseerimisest

ja kulud (S) kujunevad erinevate toodete näitajate summana ($\sum_{j=1}^m$).

Sel juhul on ettevõtte kulurentaablus

$$\bar{R}_S = \frac{\sum_{j=1}^m P_j}{\sum_{j=1}^m S_j}.$$

Kui toote rentaablus on $R_{Sj} = \frac{P_j}{S_j}$, siis ettevõtte rentaablus

$$\bar{R}_S = \frac{\sum R_{Sj} \times S_j}{\sum S_j}.$$

Korrutades need näitajad 100-ga, näeme, palju kasumit annab keskmiselt iga kulutatud 100 rubla.

Rentaabluse analüüsi lähtevalemid on järgmised:

$$\sum_{j=1}^m P_j = \bar{R}_S \times \sum_{j=1}^m S_j \quad \text{või} \quad I_{\sum P} = I_{\bar{R}_S} \times I_{\sum S};$$

$$\sum_{j=1}^m P_j = \sum_j \sum_i q_i P_i \quad \text{ja} \quad \sum_{j=1}^m S_j = \sum_j \sum_i q_i S_i,$$

kus q — realiseeritud toote kogus;
 I — kulud tootele rublades;
 P — toote kasum rublades. } $s + p = h$ — hind.

Kuna indeksit $I_{\bar{R}_S}$ saab esitada kahe indeksina, siis indeksvalemil on järgmine kuju:

$$I_{\sum P} = I_{\bar{R}_S}^{R_S} \times I_{\bar{R}_S}^S \times I_{\sum S}.$$

Täieliku ülevaate saamiseks tootmise eri külgedest tuleks lisaks eeltoodule arvutada veel järgmised rentaabluse näitajad:

— realiseeritud toodangu (N) rentaablus:

$$\bar{R}_N = \frac{\sum P_j}{\sum N_j};$$

— põhivahendite (F) rentaablus:

$$\bar{R}_F = \frac{\sum P_j}{\sum F_j};$$

— käibevahendite (K) rentaablus:

$$\bar{R}_K = \frac{\sum P_j}{\sum K_j}$$

$$I_{\bar{R}_{F+K}} = I_{\bar{R}_F} \times I_{\bar{R}_K};$$

— tööjõu (A) rentaablus:

$$\bar{R}_A = \frac{\sum P_j}{\sum A_j}$$

Tootmise keskmise kulurentaabluse ja tootmisfondide keskmiste rentaabluste vahel on järgmine seos:

$$\bar{R}_S = \frac{\sum S}{\sum F + K} = \bar{R}_{F+K},$$

$$\text{kuna } \frac{\sum P}{\sum S} \times \frac{\sum S}{\sum F + K} = \frac{\sum P}{\sum (F + K)}.$$

$$I_{\bar{R}_S} \times I_{\sum S} : I_{\sum (F+K)} = \frac{I_{R_K} \times I_{\sum S}}{I_{\sum (F+K)}} = I_{\bar{R}(F+K)}.$$

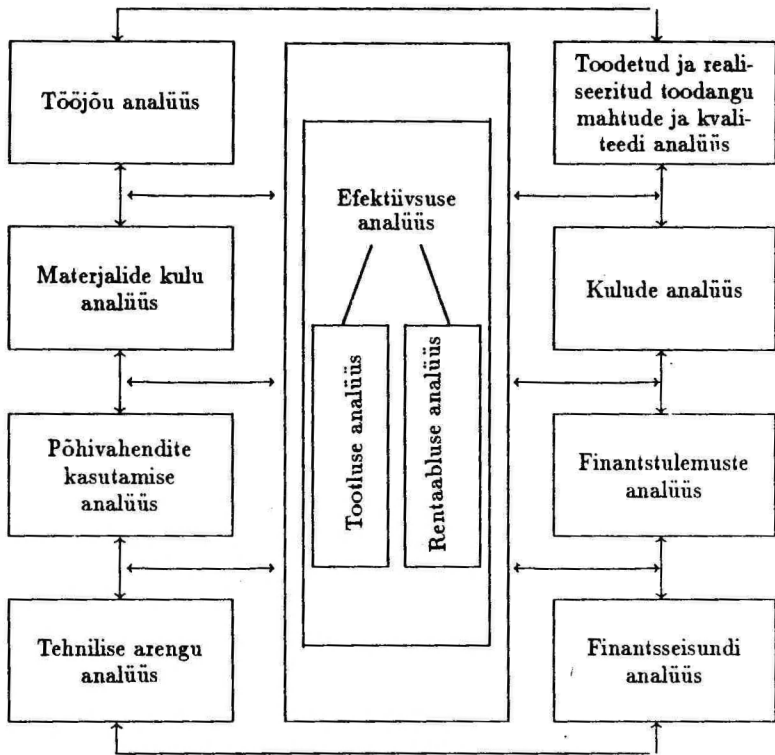
Viimane avaldis peab olema seostatud tootmise kulumahukuse (S_m) ja fonditoolusega (F_t). Saame rentaabluse järgmise mudeli:

$$\bar{R}_{F+K} = \frac{\sum P}{\sum S} \times \frac{\sum S}{\sum N} \times \frac{\sum N}{\sum (F + K)} = \bar{R}_S \times \bar{S}_m \times \bar{F}_t;$$

$$\frac{\sum S}{\sum N} = \bar{S}_m; \quad \frac{\sum N}{\sum (F + K)} = \bar{F}_t.$$

Tootmise majanduslik efektiivsus ettevõttes leitakse, kui tegevuse tulemusnäitaja jagada kuludega. Efektiivsusnäitajaid on võimalik arvutada mitmeid ja nad on kõik suhtnäitajad. Nende abil on võimalik teha efektiivsuse süvaanalüüsi, et leida reserve tootmise intensiivsuse tõstmiseks.

Joonisel 1 toome ettevõtte efektiivsuse kompleksanalüüsi, sh. rentaabluse seoses teiste analüüsi osadega.

Joonis 1. Tootmise analüüsi kompleksanalüüsi skeem.

Efektiivsuse analüüsil ja teiste tegevuskülgede analüüsil on järgmised erinevused.

1. Kui üldise analüüsi eri osad sisaldavad vastava tegevuskülje spetsiifilisi uurimusi, siis efektiivsuse analüüsimisel laieneb uurimuste valdkond nende tulemuste ja kulude kujunemise kompleksuurimisele, mis tekivad erinevates tootmisüksustes. Efektiivsuse kontroll on seega sillaks erinevate tootmisüksuste vahel. Seejuures on vaja silmas pidada, et tegurite põhjuslikud seosed toimivad nii tootmisüksuse sees kui ka vahel ning nende uurimine võimaldab välja tuua efektiivsuse suurendamise reserve.

2. Efektiivsuse analüüsi põhiosaks on tulemuste ja kulude seosed. Teistes analüüsi osades on nimetatud seostel samuti teatud tähtsus, kuid nendega ei piirduta.

Efektiivsuse kompleksanalüüsis on vaja seostada tootluse ja rentaabluuse näitajaid. Tootluse näitajad kui tööprotsessi efektiivsuse näitajad ja rentaabluuse näitajad kui väärtuse loomise protsessi efektiivsuse näitajad iseloomustavad tootmise ja selle arengu efektiivsuse

taset. Efektiivsuse analüüsimiseks on vaja koostada nende näitajate süsteem, mis kujutab endast teistes analüüsi osades kasutatavate põhinäitajate seoste maatriksit. Esitame selle tabelis 1.

Tabel 1

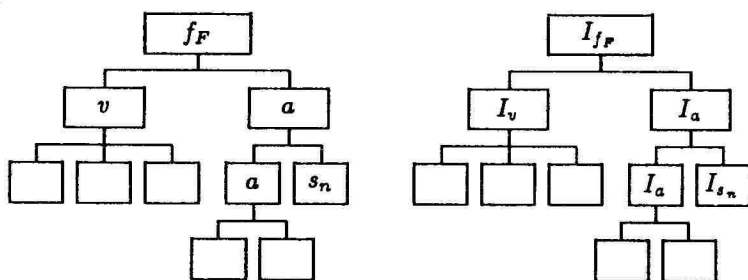
Efektiivsusanalüüsi näitajad

Tulemus- näitajad		Tööprotsessi näitajad	Väärtuse protsessi loomise näitajad
		Kulu- näitajad	Tegevuse tulemus — kasum (P)
Jooksvad kulud	Tööjõud (A) või palgafond (T)	$\frac{N}{A} = v$ Tööviljakus $\frac{N}{T} = t$ Palgatootlus $\frac{F}{A} = f_V$ Fondivarustatus	$\frac{P}{A} = R_A$ Tööjõu rentaablus $\frac{P}{T} = R_T$ Palga rentaablus
	Fondid ($F + K$)	$\frac{N}{F+K} = f_t$ Fonditootlus (põhi- ja käi- befondid)	$\frac{P}{F+K} = R_{F+K}$ Fondirentaablus (põhi- ja käibe- fondid)
	Käibefondid (K), sh. materjalid	$\frac{N}{K} = k_S$ Käibe- sagedus	$\frac{P}{K} = R_K$ Käibefondide rentaablus
	Põhifondid (F)	$\frac{N}{F} = f_F$ Põhifondide fonditootlus	$\frac{P}{F} = R_F$ Põhifondide rentaablus
Ühekordsed kulud	Toodetud või realiseeritud toodangu oma- hind (S)	$\frac{N}{S} = k_t$ Kulutootlus	$\frac{P}{S} = R_S$ Omahinna rentaablus

$$P : N = R_N \text{ — Tootmise mahu rentaablus}$$

Järgnevalt esitame efektiivsuse näitajate vahelised tüüpilised seosed.

1. Analüüsi lähtepunktiks on tööviljakus (v). Tööviljakust on võimalik liigendada fonditootluse ja fondivarustatuse näitajate abil, mida saab edasi süvendada. Toome need joonisel 2.

Joonis 2. Töövõljakuse näitaja liigendus.

Edasi liigendatakse põhiliselt põhifondide liikide järgi, arvestades vahetuste arvu.

2. Rentaaablus kui analüüsi lähtepunkt.

Fondirentaaablus leitakse järgmise valemi abil:

$$\begin{aligned} R_{F+K} &= \frac{P}{F+K} = \frac{P}{N} \times \frac{N}{F+K} = R_F \times f_F \\ &= \frac{P}{S} \times \frac{S}{N} \times \frac{N}{F+K} = R_S \times S_K \times f_F \end{aligned}$$

kus P — kasum tuh. rbl;

$F+K$ — põhi- ja käibevahendite maksumus tuh. rbl;

N — tootmise maht tuh. rbl;

S — omahind tuh. rbl;

R_N — tootmise mahu rentaaablus %;

R_S — tootmisrentaaablus %;

s_K — kulunorm %.

Vastavad indeksvalemid on järgmised:

$$I_{R_{F+K}} = I_{R_S} \times I_{s_K} \times I_{f_i}; \quad I_{R_{F+K}} = I_{F_N} \times I_{f_i} \quad \text{ja}$$

$$I_{R_N} = I_{R_S} \times I_{s_K}; \quad R_N = \frac{P}{N} = \frac{N-s}{N} = 1 - \frac{S}{N}$$

Laialt on levinud arvamus, et turumajanduses toimib hinnakujundus stiihiliselt. Selline ettekujutus on aga ekslik. Toimib hindade eneseregulatsiooni süsteem, kus lihtne hindade üleskrüvimine on makroökoonoomika seisukohalt ebaotstarbekas ja tulutu. Tootja on huvitatud hindade optimaalsest tasemest, et tunda ennast turul kindlalt mitte ainult täna, vaid ka homme. See süsteem on keeruline, seda ei saa lihtsustada ja see ei toetu üksnes firmasisesele infole, vaid haarab ka turu infrastruktuuride uurimist.

DIE RENTABILITÄT IM RAHMEN DES ÜBERGANGS ZUR MARKTWIRTSCHAFT

Aavo Otsar,

Andres Nahk

Zusammenfassung

Der Übergang zur Marktwirtschaft ist von Standpunkt unserer Wirtschaftsentwicklung unbedingt. Das ist sowohl von Theorie als auch von Praxis bewiesen. Das bemerkenswerteste Merkmal der Marktwirtschaft ist das selbstregelndes Preisbildungssystem.

Der Hersteller ist interessiert am Preis, der die entsprechende Rentabilität garantieren könnte, um die Produktion zu entwickeln. Auf der Ebene des Herstellers gehört die Preisbildung zum Bereich des Geschäftsgeheimnisses.

Die Preise sollten so gebildet werden, um erfolgreich auf dem Markt zu konkurrieren und gleichzeitig entsprechende Effektivität zu sichern.

РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ ПРИ ПЕРЕХОДЕ К РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Ааво Отсар,

Андрес Нахк

Р е з ю м е

На современном этапе развития экономики на первый план выдвигается проблема использования таких форм и методов хозяйствования, которые способствовали бы в максимальной степени повышению эффективности производства.

Среди экономических методов, воздействующих на производство, важная роль принадлежит рыночной экономике.

Развитие экономики в настоящее время осуществляется с использованием таких экономических категорий, как цена, прибыль, рентабельность и др. Эти категории призваны создать необходимые условия для наиболее эффективной деятельности производственных коллективов.

Рентабельность — один из важнейших обобщающих стоимостных показателей эффективности производства, характеризующий окупаемость затрат, степень использования производственных ресурсов, внедрения новой техники и др.